

תמצית מוסר

סיכום קצר וברור של דברי רבותינו בעלי המוסר

גליון 45 | ארחות צדיקים | שם עולם

ארחות צדיקים

שער התשובה

אין התשובה נמנעת מן החוטא אלא מפני רוע ליבו, אבל מי שרוצה להתקרב אל ד' הקב"ה פותח לו את שערי התשובה ומורה לו את הדרך הנכונה, ואפילו דבר שאין בכח האדם להשיג, הקב"ה ימול את לבבו ויתן לו כח לעשותו, והתשובה היא הטובה הגדולה ביותר שהיטיב הקב"ה לבריותיו.

ישנם ד' סוגים של תשובה - א' השב מיראת ד' ואהבתו. ב' השב מחמת שמיעת תוכחה. ג' השב מחמת ראית אחרים נעשים. ד' השב מחמת שהוא עצמו נענש. ואף שהתשובה מקובלת גם אם ישוב החוטא מחמת רוב צרותיו, המשכיל ישוב מחמת הכרת ד' ואהבתו.

ו' דברים מעוררים את האדם לתשובה: א' אדם שיש לו צרות, עליו להבין שהחטאים גרמו לצרות וממילא הוא יחזור בתשובה, ואע"פ שבני אדם לא מוחלים כשאדם מבקש מהם מחילה מחמת שהוא צריך שיעזרו לו בעת צרתו, הקב"ה מתרצה בזה בחסדו, אך אם לא ישוב בעת צרתו, עונשו כפול, ואם אומר שהיסורים הם מקרה, יש עליו קצף גדול שאינו מאמין שמחמת עוונותיו מתייסר. ומטרת היסורים הם כדי לכפר עוונותיו, וגם כדי להחזירו בתשובה, ועל האדם לדעת שהצרות הם לטובתו, ויתענה ויחפש במעשיו, כמו שציבור חייבים להתענות כשיש להם צרה, ואם לא מצא עוונות בידוע שזה יסורים של אהבה. ב' בימי הזקנה וחלישות הכח האדם מתעורר לשוב בתשובה, ומי שאינו שב בזמן זה עונשו כפול, ואין זה אלא ממיעוט אמונה וידיעת החטאים, והאנשים שיעקר עסקם בענייני גופם והבלי העולם, כמה תחתונה היא מדרגתם, ובימי הזקנה יתנו לב לבקש תורה ומצוות. ג' ע"י מוסר החכמים אדם מתעורר לתשובה, והמקבל על עצמו לקיים כל התוכחות, יש לו שכר בשעה קלה על כל מה שקיבל על עצמו לעשות, וזהו ענין מעשיו מרובים מחכמתו, ומי אינו מתעורר מתוכחה עונשו כפול. ד' לימוד התורה והמוסרים מעורר לתשובה, ויתן אל ליבו לקיים כל מה שילמד, ומי שלא יקיים מה שלמד פשעו גדול יותר. ה' בעשרת ימי תשובה יעורר את ליבו ויחדר, ויחפש עצות איך להנצל מן המשפט, ויקבע עיתים לחפש דרכיו ולשוב בתשובה, וימים אלו הם ימי רצון והתפילה נשמעת בהם, וע"י התשובה יזכה לכפרת יו"כ. ו' לעולם יראה אדם את עצמו כאילו הוא נוטה למות, שהרי אין האדם יודע את עיתו, ויזכור שאחרי המיתה הוא צריך לתת דין וחשבון על מעשיו, ויתודה על חטאיו בלב נשבר כאילו הוא עומד למות, ויחדש מצוה בכל יום כאילו היום הוא מת שבזה הוא דומה כמי שקיים את כל התורה.

סוגי התשובה - א' תשובה הבאה - שמגיע לידו נסיון דומה לראשון והוא נמנע מהעבירה, וזו תשובה שלימה. ב' תשובת הגדר - שהוא עושה גדרים כדי להמנע מהעבירה, וע"ע בזה להלן. ג' תשובת המשקל - שהוא ממועט בהנאתו ומצטער כנגד מה שנהנה בעבירה. ד' תשובת הכתוב - שהוא מקבל עליו צער כפי העונש האמור בתורה, ומצינו בתלמוד שהיו רגילים בתענית אפי' על חטא קל מאד.

איך יגדור האדם את עצמו מהעבירה - מצינו בחסידים גמורים שהיו גודרים עצמם מעבירה, ומצינו שאברהם היצר השלים עימו ולא היה צריך להלחם בו, אבל דוד שראה שהיצר קשה וצריך להלחם בו בכל יום ואינו יכול לו, עמד עליו והרגו, ו"א שהרגו בתענית, ו"א שפרש מן האשה לגמרי, וכל אחד צריך לגדור גדרים כפי שהוא מכיר את עצמו שיש לו איזה תאוה, והראש לכל הגדרים שישמור עיניו ממה שאינו שלו, שע"ז ליבו שמור, ונמצא כולו שמור. והגדר המועיל הוא מיעוט התענוגים וההנאות באכילה ושתיה, ויהנה רק מריח טוב ומרחיצת חמין, ומאכלו המועט יהיה מתוקן ומתובל יפה כדי שהמעט יועיל לו, ויניח מעט מהשלמת תאוותו, ולא ישתה יין כי אם מזוג, ואין צריך לומר שלא יאכל דבר המזיק לו, שזו עצת היצר להסיתו לדרך המות, וכן בכל ההנאות לא ימלא כל תאוותו, כי אחרי שהתרגל למלא תאוותו, היצר מסיתו לעשות איסור קל, ואח"כ איסור חמור, אבל לא יענה את נפשו כי זה גורם שלא ילמד תורה כראוי, והפסדו מרובה משכרו, ויתענה לפי הצורך אא"כ זה יגרום לביטול תורה ומצוות. והתענית יש בה ב' טובות, א' התענית מכפרת, ב' ע"ז נמנע מלעבור עבירה כדי שלא יצטרך להתענות, וזה גדר גדול לכל העבירות שרגיל בהם, שיקנס את עצמו לתת צדקה או לצער גופו, וע"ז ימנע מהעבירות.

כח התשובה - העושה תשובה וחוזר לסורו לעולם יכול לעשות תשובה, אך יש להחמיר בזה יותר מבתשובה הראשונה. מי שהיה רשע כל ימיו ועשה תשובה, הקב"ה מקבלו, ולא עוד אלא שאם עשה תשובה מאהבה זדונות נעשים לו כזכויות, ואם עשה תשובה מיראה נעשים לו כשגגות. גם אותם שאין להם חלק לעוה"ב ונדונים בגיהנום לדורי דורות, או המחטאים את הרבים, אם עשו תשובה נרצית תשובתם, וכדמצינו באחאב ומנשה.

כמה צריך האדם לצער עצמו לצורך התשובה - כל עבירה יש לה שיעור אחר של צימזום וצער שצריך החוטא לצער עצמו, (ומפרט השיעור בענייני עריות, רוצח, משומד, נשבע לשקר או מעל בחרם, שחוק וקלות ראש בבית הכנסת, גניבה וריבית, מסירה, רכילות, הכה חבירו או ציערו, הלול ד'), והכל לפי ענין האיש כמה יכול לסבול בענין התשובה, ומי שהוא חלוש והוא בעל תורה יש להקל עליו במיני התעניות והצער, ויסיף על לימודו, ויעשה חסד ואמת וכו', ויתענה לכל הפחות יום אחד בשבוע ובאותו היום יפנה עצמו מכל דבר וכו'.

חילול ד' הוא עוון גדול מאד, ות"ח שמזלזל באיזה דבר שאין גופו עבירה הרי זה חילול ד', מפני שבני אדם לומדים ממנו ומזלזלים אף בגופי העבירות, וצריך האדם להזהר מאד בכל מעשיו שלא ילמדו ממנו להקל ולזלזל, ואמרו חז"ל נח לו לאדם שיעבור עבירה בסתר ואל יחלל שם שמים בפרהסיא, ואמרו אם אדם רואה שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירים אותו וילבש שחורים וכו', ואין הכונה ח"ו שהותר לו לעבור שם העבירה, אלא שע"י מעשים אלו לבו ישתבר וימנע מן החטא. ואמרו כל העובר עבירה בסתר ראוי לו שלא בא לעולם, וכאילו דוחק רגלי שכינה.

דרך בעלי תשובה להיות שפלים וענוים ביותר, וככל שבושים במעשיהם זכותם מרובה ומעלתם מתגדלת, (אך חטא גדול להזכיר לבעל תשובה מעשיו הראשונים), ועל בעל תשובה לדרוש במעשים טובים, ולהתרחק מהעוה"ז.

שער התורה:

כתר תורה - בשלושה כתרים נכתרו ישראל כתר תורה כתר כהונה כתר מלכות, כתר כהונה זכה בו אהרן, כתר מלכות זכה בו דוד, כתר תורה הרי הוא מונח ועומד ומוכן לכל ישראל כל מי שירצה יבוא ויטול. וכתר תורה גדול מכתר כהונה ומכתר מלכות, ואמרו חז"ל "יקרה היא מפנינים" מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים. ומי שנשאו לבו ללמוד תורה כראוי ולהיות מוכתר בכתרה של תורה, לא יסיח דעתו לדברים בטלים, ולא ישים אל לבו שיקנה תורה עם עושר וכבוד כאחד, אלא כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו', ואם יחשוב שיקבץ ממון ואח"כ ילמד, אינו זוכה לכתרה של תורה, אלא צריך לעשות תורתו קבע ומלאכתו עראי, ויקיים מ"ח קנייני תורה. ואין התורה נקנית לא לגסי הרוח ולא למי שמרבה בסחורה. והאדם לומד בתורה חכמה ודרך ארץ וענוה וצניעות וכל המעשים הטובים, ומן השמים עושים לו צרכיו, והתורה משמרתו ומגדלתו ומרוממתו, וזה בעולם הזה, אבל לעולם הבא: "עין לא ראתה אלוהים וזולתו".

תלמוד תורה כנגד כולם - תלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות, לפי שהתלמוד מביא לידי מעשה, והיינו שמי שלומד על מנת ללמוד וללמוד לשמור ולעשות ולקיים, ומפני קביעותו בתורה אינו יכול לקיים כל המצוות, ובשעה שאינו לומד עושה כל מה שיכול לעשות, שבזה מראה דעתו שחפץ בעשיית המצווה. אבל מי שהולך בטל פעמים רבות, והיה יכול לעשות אז מצוה ואינו עושה, או שעושה מצוות בלא לדקדק בהם כראוי, על זה לא נאמר תלמוד תורה כנגד כולם.

חיוב הלימוד התמידי - צריך הלומד להיות זריז וזהיר ללמוד בלי הסח הדעת, ולא לחשוב בשום דבר אחר כי אם בשמועתו, וילמד תמיד יומם ולילה, ואף כשהוא הולך בדרך או שוכב במיטתו, ואם אינו יכול ללמד בפה יחשוב בלבו על שמועתו, ויהא דעתו על לימודו שלא יסיח דעתו מלימודו, ואז קיים והגית בו יומם ולילה. ומי שמפנה לבו לבטלה מיד הוא שוכח מה שטרך כל ימיו. ואם לא היה האדם שוכח מה שלמד היה לומד את כל התורה ואח"כ הולך בטל, והבטלה מביאה לידי שעמום ולידי עבירה. אבל כשהאדם לומד התורה מביאה לידי מעשים טובים, כי כאשר הוא עוסק בתורה והוגד לו עונש העבירות וזכות המצוות, אז נותן אל לבו לעשות הטוב, ויגיעת התורה משכחת ומונעת אותו מן העון.

תורה לשמה - יש לכל אדם לכונן מעשיו לשם שמים, ומצינו באלישע בן אבויה שבגלגל שלימדו אביו תורה שלא לשמה אלא לשם כבוד, לסוף נהפך למין. ואעפ"כ לעולם ילמד אדם אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. והלומד ויגע בתורה לשמה מגלים לו דברים שלא היה יכול להשיג בעצמו. והלומד ואינו מקיים מה שלמד הרי התורה נעשית אצלו כזונה, והמורה הוראות ואינו עושה אין דבריו מתקבלים, ולא המדרש עיקר אלא המעשה.

שם עולם

שער החזקת התורה

ספר "שם עולם" נכתב, כפי שכותב הח"ח בהקדמה, כדי לייצג לאלו שלא זכו לבנים, או אלו שבניהם לא הולכים בדרך התורה, מה יעשו כדי להשאיר להם זכר ושארית בעולם, ומבאר הח"ח שהדרך לזה היא ע"י חיזוק מיוחדת בשמירת השבת ובחסד ובהחזקת תורה, כדכתיב "כי כה אמר ד' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי, ונתתי לכם בבית ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות", והח"ח לברך גודל עניינים אלו, שזה שייך לכל אדם, ולהלן יבוארו כמה עניינים בענין לימוד התורה, וגודל חיובו על האדם.

גודל ערך וחשיבות התורה - הנה אנו מאמינים וגם רואים בחוש שהתורה היא חכמה עמוקה מאד, ומבואר בפסוקים שעל ידה האדם מכין לנפשו מזון ומלבוש ודירה לעולם הבא (ואין השוואה בין זה לבין המזון והמלבוש והדירה הגשמיים), והיצר הטוב אומר לאדם שיחליף את ענייני העוה"ז ללימוד התורה, ובאמת האדם היה מתרצה לזה מפני רוב יופי חכמת התורה, אבל היצר הרע אומר לו שבזמן הזה הוא יכול להרוויח כסף, ואנו צריכים להתבונן שכמו שכתר המלך אין שיעור לשוויון, כך התורה שהיא נקבעת בכתר מלכו של עולם היא יקרה מכל אבנים טובות ומרגליות שבעולם, וע"י התבוננות זו נתקרב לתורה בכל יכולתנו, והתורה תשפיע לנו מרוב אורה לעוה"ב. (פרק י"ז).

מצות החזקת תורה וגודל חיובה ושכרה - איתא בשו"ע יו"ד רמ"ו, כל איש מישראל בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול, אפילו עני המחזר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לת"ת ביום ובלילה, ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדת הזמן, יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו לומד בעצמו. וכתב בביתאור הגר"א שהמקור לזה הוא ממה שאמרו חז"ל שהפסוק הקדים זבולון ליששכר מפני שהלימוד של יששכר הוא של זבולון מפני שהיה מחזיקו, (ונתן זבולון ליששכר את אהלו ללמוד בהם, כיון שהיה שמח בלימודו של יששכר). עוד איתא בחז"ל שגם מי שלמד ולימד והיה יכול להחזיק תורה ולא החזיק, הרי הוא בכלל "ארור אשר לא יקים", (ואמנם מי שאינו יכול ללמוד בעצמו מחויב יותר בזה, להחזיק הרבה עד שיעלה כ"כ כאילו היה לומד בעצמו), והחזקת תורה היא מצות עשה גמורה דכתיב "ולדבקה בו", והיינו להדבק בחכמים באכילה ושתיה ולעשות להם פרקמטיא. והחזקת תורה גדול כוחה ממש כמו התורה לכפר עוונותיו של אדם ולזכות לתחת המתים ולבנות בית לנפשו לעוה"ב, דכל הזכות והמעלה שיש לת"ח עצמו כמו כן יש למחזיק יד לומדי התורה, ויפקד ד' עיניו וירחיב אור שכלו לישב בשיבה של מעלה לעת"ל, ומאידך מי שיש בידו להחזיק ואינו מחזיק הרי הוא בכלל "ארור אשר לא יקים" והיינו קללה ונידוי, ויקשה עליו להכנס בשיבה של מעלה, ודבר זה גורם לחורבן הארץ, וע"כ צריך האדם להתחזק מאד בענין החזקת התורה. ואפשר להחזיק תורה ע"י שישלם שכר לימוד התורה לבני עניים, או להחזיק ישיבות ות"ת שלא תמוטטו, או להחזיק ידי התלמידים והרבנים הלומדים תורה, או לתת חסודה לת"ח להשתכר בה, וכן בכלל החזקת תורה להזדווג עמו ולהשיא לו בתו. והנה חיוב החזקת תורה הוא בכל אדם, וכ"ש במי שאין לו בנים שזה במקום בנים, אתן לא די שיחזיק פעם אחת, אלא כמו שבנים מחשבותיו עליה תמיד לצרכיהם וללימודם, כך יהיה דעתו על אלו שהוא מחזיקם, וישכור להם רב טוב כדי שיעשו פרי בלימודם, וגם עני יכול להחזיק תורה ע"י שיזוז אחרים לענין זה, וכן יכול להכניס יתום ויתומה לתוך ביתו אלא שבזה א"א לומר שזה עדיף מבנים ובנות, אמנם אם מחזיקו לתורה עד שיהיה לאיש ודאי שכרו בכפלים, ומי שיכול ללמוד תורה או למסור איזה שיעור מלבד מצות החזקת תורה, הרי הוא בכלל כל המלמד בן חבירו תורה שמעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, ובודאי יקרא על שמו. (פרק ט"ו).

למה החזקת תורה טובה מבנים ומבנות - הנה החזקת תורה גורמת שלא יפסק כבוד השם מן העולם, ולכן זוכה האדם מידה כנגד מידה לזכרון עולם. והנה האדם נמצא כל ימיו בכעין מלחמה עם היצר הרע, והבנים שהוא מוליד ומלמד לעבודת ד' הם דוגמת חיצים למלחמה ביצר הרע, מפני שמה שהם עושים נקרא על שמו, ד"ברא מזכה אבא", ומי שאין לו בנים והוא מחזיק אחרים לעבודת ד' זה ג"כ נקרא על שמו. וכ"ש שמי שבניו סרו מדרך התורה שכבודו ג"כ מתחלל מזה, ואוי לאותה בושה ובזיון שיהיה לו לעת"ל, שעליו לשכוח את תולדותיו הראשונים, שעליו להתאמץ בכל כוחו להחזיק ישיבות ות"ת וכו', ויהיו אלו נקראים על שמו ויהיה לו יד ושם טוב מבנים ומבנות, ובזה יניח רוגזו של הקב"ה מעליו אחרי שהוא עשה כל מה שבכוחו, וכ"ש באופן שיש לו חלק במה שהם סרו מדרך התורה, שמוטל עליו חיוב גדול יותר להתחזק בעצמו ולהחזיק אחרים לעבודת ד'. ואם יש לו בביתו בת שלא זזה עדיין מדרך ד', מחויב להשיאה לבן תורה וירא ד', כדי שישגיג נחת רוח לקב"ה לפחות ממקצת זרעו, (וכמו שמצינו שהמעביר כל זרעו למולך פטור, מפני שאין מועילה הסקילה להעביר חרון אף ד' ממנו). וכמה צריכים אנשים אלו להתחזק בתורה ועבודה ותשובה לו ולאחרים, כי מה שלא יעשו בעצמם אין מי שיעשה עבורם, וא"כ כל חיותם תלויה בזה. ואמנם באמת כל אדם אין לו לסמוך על בנו, מפני שאינו יודע מה יהיה עמם, וכמו שאמרו חז"ל אם אין אני לי מי לי". (פרק ט"ז).

כללו של דבר ע"י שמירת שבת כהלכתה, והחזקה תמידית במידת החסד, והחזקה בברית התורה, יהיה לאדם שם עולם, בבית השלישי שהוא יתקיים לנצח, שיבנה ע"י הקב"ה בעצמו, בזכות תורתם ומעשיהם הטובים של ישראל. והנה אף שנראה שהאדם הוא מחזיק את התורה, באמת התורה היא קיום העולם, שאם יתבטל העולם מתורה אפי' רגע אחד תתבטל כל הבריאה, כדמיון הארון שהיה נושא את נושאו, וכתב ביה "בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו", והוא רמז שכמו שע"י נשיאת הארון יהיו עמו הבדים אף בזמן שא"צ לנשיאתו, אף מחזיקי התורה כיון שהחזיקו תורה בחייהם יהיו עמו במחיצתו לנצח. (פרק י"ז).

למה צריך האדם חיזוק תמידי נגד היצר הרע? הנה הקב"ה בבריאת העולם ברא מלאכים ההולכים בהנהגתם רק אחרי הדעת, ואח"כ ברא את בעלי החיים ההולכים רק אחרי התאוות, ובבריאת האדם הרכיב הקב"ה את שני הכוחות יחד, נשמת האדם שהיא כמלאך, והנפש הבהמית הנמשכת אחרי תאוות הגוף ושאר המידות הרעות, והאדם בוחר אם להתעלות למדרגת מלאך או לרדת למדרגת בעל חי, וצריך האדם לשמור על עצמו בכל שעה בלא הסח הדעת, ואם לא יעשה כך תמשוך אותו הנפש הבהמית, ומי שזהיר בזה הקב"ה מושיעו שלא יחטא, אבל מי שלא נזהר הוא רחוק מן הישועה. (פרק י"ח).

חשובנו של עולם - אמרו חז"ל הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה, והיינו שאף אם בעוה"ז נראה לו שהוא מפסיד מהמצוה או מרויח מהעבירה, יתבונן על עולם הנצח כמה ירויח מהמצוה וכמה יפסיד מהעבירה, אבל היצר מפתה את האדם שיתכלל רק על העוה"ז שהוא סמוך, ולא על הנצח שהוא אח"כ, ולכן יתבונן האדם באורכו של עולם הנצח, שאפי' אם היה כל העולם מלא גרעינים על לשמים, וציפור קטנה היתה אוכלת גרעין אחד בכל מאה יום, כמה היה צריך עד שיגמרו הגרעינים, וזה אינו אף אחד מאלף אלפים מעולם הנצח, שהוא בלי גבול ותכלית, וע"י התבוננות זו האדם יבנה בעוה"ז ויכונן לעוה"ב. (פרק י"ח).

מטרת ביאת האדם לעוה"ז - הנה כל היצורים נבראו לכבוד ד', בין המלאך שהוא בריאה רוחנית ועבודתו בעליונים, בין האדם שאף שנשמתו מתלבשת בלבוש גשמי, מ"מ ע"י התורה והמצוות הוא מתקדש ויכול להגיע למדרגת מלאך, ואחרי שמסיים פעולתו הוא פושט את הלבוש הגשמי ומתלבש במלבושי הוד והדר הנעשים מהמצוות, והתיקון הנעשה מעבודת האדם הוא הרבה יותר מעבודת המלאכים, לפי שיש לאדם יצר הרע והוא צריך להתגבר עליו, ועל האדם להתבונן שהימים שהוא יכול ללמוד תורה ולקיים מצוות ולקנות לעצמו את השכר העצום והנצחי של העוה"ב, הם ימים קצרים, ואחרי מותו אינו יכול לקיים שום מצוה, ועל זה אמרו חז"ל שינא חטוף ואכול חטוף ושתי, דלעמא דאזלינן מיניה כהלולא דמיא, (אכילה הוא רמז להלכות, ושתיה רמז לסודות התורה). (פרק י"ט).

כתיב בנביא "שובה ישראל עד ד' אלוך וכו' קחו עמכם דברים ושובו אל ד'", ביאור הדברים הוא שהאדם מבקש בכל יום שיאיר ד' עיניו בתורה, אבל הוא לא בא ללמוד תורה, ועל האדם לקחת עמו את הדברים שדיבר וביקש בתפילה ולזכורם, וע"י ודאי ישוב אל ד'. וזה שאמר הכתוב "כי קרוב אליך הדבר מאד, בפניך ובלבבך לעשותו", שאם בעת שמבקש בפיו כוונתו בלבבו לעשותו, אז הדבר יהיה קרוב אליו מאד, אבל בלא זה בודאי אינו קרוב לקיים התורה. ועליו להתבייש מעצמו שאנו מקבלים עול מלכות שמים בוקר וערב, ומן הראוי מיד אחרי התפילה לחשב מה עליו לעשות היום בעניני עבודת ד', אבל אנו איננו מתבוננים מה הדבר מחייב אותנו בתורה ומצוות, ופעמים אפי' בזמן האמירה גופא יתכן שהאדם מחשב לעשות איזה דבר עוולה, ועל זה וכיוצא בזה הפסוק אומר "הלד תגמלו זאת עם נבל ולא חכם וכו'", והקדים נבל על העבירות, ללא חכם שהוא חסרון בקיום המצוות, כי אף לו יהי שינקה מעוונותיו ע"י שיקבל עונשו, יהיה קשה לו יותר מה שלא קיים מצוות, שזהו הפסד נצחי לעד ולעולמי עולמים, ואיזהו חכם הרואה את הנולה, לתקן תיקונו נפשו בעודו בחייו. (פרק כ').

מצוה יותר ללמוד בחבורה - הנה אף שכשהאדם לומד יחידי הוא מקיים מצות עשה של תלמוד תורה, והקב"ה קובע לו שכר על זה, מ"מ מצוה להדר ללמוד בחבורה, מכמה טעמים: א' ע"י מתקדש שם שמים יותר, דכתיב "ברב עם הדרת מלך". ב' מיכתבן מיליהו בספר הזכרונות, (ובעשרה קדמה שכניה ואתיא). ג' לימוד בדיבור חברים הוא אחד מקנייני התורה. ד' ע"י לימוד בחבורה הלימוד הוא יותר בקביעות מכמה טעמים. ה' מצוי שמקיים ע"י המצוה של לימוד תורה לאחרים. ו' ע"י לימוד בחבורה מתרחבת הידיעה יותר, ואם טעו הקב"ה מתקנם, ועוזרם לזכור מה שלומדים, (אבל בלימוד ביחידי מיטפסין ואין הד"ת מתקיימים). ז' זכות המצוה שעושה אותה בקיבוץ גדולה הרבה יותר, דאינו דומה מרובים העושים את המצוה למועטים העושים את המצוה. ח' איתא בתנא דבי אליהו שהקב"ה נושא פנים לישראל בזכות שיושבין אגודות אגודות ועוסקים בתורה, ועוד משמע שם שישראל לא יגאלו בזכות הצער והשעבוד והטלטול והטירוף והדחוק וחסרון המזונות, אלא מתוך עשרה בני אדם שיושבים זה אצל זה וכל אחד קורא ושונה עם חבירו וקולם נשמע. ועל כן ראוי לכל אחד להתאמץ ללמוד בחבורה, ולזרז אחרים שלא יפרשו מהחבורה, ויהיה שם שמים מתאהב על ידו, ואז אשרי לו בזה ובבא. (פרק כ"א).

גודל החיוב על כל אחד שיכול, ללמד תורה ולחזקה, במיוחד בתקופה הזאת - איתא בתנא דבי אליהו על מעשה דפילגש בגבעה, שהסיבה שנהרגו שם שבעים אלף איש, הם הסנהדרין שלא יצאו לערי ישראל ללמד תורה, ומזה נלמד גודל החיוב שכל מי שיכול ללמד תורה לאחרים בכל צורה שתהיה שלא יתפרה מזה, ואם מתפרה עוונו גדול, (ואמרו חז"ל שעתידים מלאכי השרת לנקב אותו ככברה, ואפי' עוברים שבמעו אימון מקללים אותו, והקב"ה שעשאו חכם יכול לעשותו טיפש), ועיר שיכולה להחזיק ישיבה או ת"ת ואינם עושים כן עוונם גדול. (פרק כ"ב).

ניתן להשיג את גליונות תמצית ואת מבחני "לדעת" על הדף היומי, וכן את גליונות תמצית משנה ברורה או קנין חכמה, במייל A0527692282@gmail.com.
 לפרטים 052-7692282. לפרטים על נקודות ההפצה ניתן להתקשר ל0737-289669.
 עלויות ההדפסה רבות, ניתן לתרום ב"נדירים פלוס" בקופת "תמצית משנה ברורה".
 לרכישת סיכומי "תמצית הש"ס" ו"תמצית משנה ברורה" ניתן להתקשר ל052-7692282.
 להזמנת סט 4 חלקים "תמצית הש"ס" על כל הש"ס במחיר 100 ₪ כולל משלוח ניתן להתקשר ל053-7125663.